

Львів: Центр Європи, 2007. – С. 511. 40. ДАЛО. – Ф. 907, Оп. 1, Спр 137, Арк. 35. 41. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 546, Арк. 22; Прикарпатская Русь. – 1915. – №1639, 1647, 1652, 1654, – 20 мая. 42. Киевская мысль. – 1915. 5 мая; Gazeta Wieczorna. – 1915. – 29 тая. 43. Прикарпатская Русь. – 1915. – 20 мая; 4 июня; ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 546, Арк. 36, 37. 44. РДВІА. – Ф. 2068, Оп. 1, Д. 114, – Л. 11 об. 45. Діло. – 1915. – 26 лист.; История городов и сел. Украинской ССР: в 26 т. – Львовская область [пред. ред. кол. Д.А. Яремчук] – К.: Глав. ред.. АН УССР, Ин-т истории АН УРСР, 1978. – С. 402. 46. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 1197, Арк. 1; Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальнѣе отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов, 1983. – С. 61; Діло – 1915. – 20 лист. 47. Під прапором Жовтня. Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на піднесення революційного руху в Західній Україні (1917–1920 рр.): докум. й матер. – Львів, 1957. – С. 77. 48. История городов и сел Украинской ССР: Львовская область. ... С. 402; Макарчук С.А. Вказ. прац. – С. 61. 49. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, Оп. 4, Спр. 5127, Арк. 58–161; Спр. 5126, Арк. 113. 50. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 546, Арк. 40, 41; ДАЛО. – Ф. 907, Оп. 1, Спр 137, Арк. 30. 51. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 546, Арк. 42 зв.; 46. 52. ЦДІАУЛ, Ф. 146, Оп. 4, Спр. 5126, Арк. 113. 53. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі – далі РДІА у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 465, Оп. 1, Д. 29, Л. 76, 77. 54. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 1168, Арк. 30; Спр. 546, Арк. 44. 55. РДВІА, – Ф. 13216, Оп. 1, Д. 71, – Л. 41; Л. 37; Л. 2. 56. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 1183, Арк. 9,9 зв. 57. РДІА у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 797, Оп. 85, II отд. 3 стол, Д. 341, ч.1, Л. 41,42. 58. ЦДІАУК, Ф. 361, Оп. 2, Спр. 11, Арк. 22 зв., 42, 83, 84. 59. ЦДІАУК. – Ф. 361, Оп. 1, Спр. 1197, Арк. 1. 60. РДІА у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 465, Оп. 1, Д. 29. Л. 76. 61. РДІА у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 821, Оп. 128, Д. 1428. Л. 4–13. 62. РДІА у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 797, Оп. 85, Д. 341. ч.І. – Л. 128. 63. Макарчук С. А. Цит. пр. – С. 62. 64. Вістник СВУ. – 1916. – Відень. – Ч. 123. – 5 лист. С. – 724.

УДК 930. 24: 364. 464

О.М. Бежук

Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ПРАЦЯ “ЖІНОЧОГО КОМІТЕТУ” У ТАБОРІ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ТА ВИСЕЛЕНЦІВ м. ГМІНД (1916–1918 рр.)

© Бежук О. М., 2013

Проаналізована різнопланова праця жінок у таборі українських біженців та виселенців у м. Гмінд під час Першої світової війни, зокрема у складі “Жіночого Комітету”, що діяв з 1916 по 1918 рр.

The article analyzes versatile women’s work in the camp of Ukrainian refugees and evictees in the town of Gmind during the World War I, particularly in the “Women’s Committee”, which operated in 1916–1918.

Провідна парадигма сучасної історичної науки XXI ст. передбачає новий перегляд історії. Це змушує дослідників повернутися до проблем людини – ментальних, національно-культурних, релігійних і навіть побутових у межах того чи іншого хронологічного відліку. Такий підхід є особливо цінним для дослідження періоду Першої світової війни, коли українські землі опинилися в епіцентрі бойових дій, а суспільні процеси характеризувалися динамізмом, масовістю, широким полем діяльності.

Особливо цікавою і малодослідженою у цьому ракурсі є проблема українських біженців у Австро-Угорській та Російській імперіях. У контексті проблем Першої світової війни цього питання торкалися сучасники: К. Левицький, М. Голубець, І. Нагаєвський, С. Баран, О. Терлецький, Д. Дорошенко, М. Маковський. Комплексніше сьогодні підійшли до вивчення теми дослідники: О. Сердюк, С. Попик, В. Бурдяк, Т. Лазанська, І. Срібняк, котрі визначили причини цього феномену, а також приблизну його чисельність та динаміку, географічне розміщення, особливості національного та соціального складу.

Отож, початок Першої світової війни і зокрема Галицька операція, в ході якої російські війська захопили більшу частину Галичини та Буковини, засвідчив, що збройний конфлікт між Антантою та Троїстим Союзом триватиме довго і вимагатиме значних людських, фінансових, збройних ресурсів. Австро-Угорський уряд, не відмовляючись від панування на західноукраїнських територіях, претендував на Волинь і Поділля та проводив політику боротьби з москвофілами: перші поразки австрійської армії поклалися на русинів, що спричинило “безсистемну і дику помсту” з боку цісарського уряду. Прикметною складовою цього став масовий терор проти галицьких українців, зокрема інтелігенції, заслання її представників до численних концентраційних таборів [1, с. 38].

Більшою проблемою для цісарської Австрії стало питання біженців, адже населення Східної Галичини, через панічні настрої щодо російської окупації, спішно покидало обжиті місця й перебиралося у центральні та західні регіони монархії. Аналогічно до дій російського командування, австро-угорські військово-адміністративні органи зі стратегічних мотивів проводили депортаційні заходи. З державно-політичної точки зору існувала потреба примусового переселення осіб, чий переконання були якщо не проросійськими, то відверто сумнівними. З іншого боку, воєнні операційні плани самі по собі передбачали насильне виселення цілих районів, а господарські розрахунки спонукали заздалегідь думати про пошуки необхідної в роки війни дешевої робочої сили. У результаті такого прагматичного підходу австрійського уряду, переважаюча більшість біженців змушена була опинитись у переселенських таборах, що гарантувало МВС монархії мінімальний контроль над масовим потоком людей з Галичини, Буковини та Боснії. Згодом у межах “політики опіки” була вирішена схема поселення біженців і виселенців, яких розміщали у таборах за національною ознакою. Для українців ними стали Вольфсберг та Гмінд [2, с. 77; с. 178].

Гмінд – повітове містечко у Південній Австрії з населенням близько три тисячі мешканців чесько-німецької національності, що також включало окремі передміські громади. Взимку 1914 р. тут були побудовані перші бараки для українських біженців, котрі з’явилися вже на початку 1915 року.

Дослідник С. Попик у праці “Українці в Австрії 1914–1918 рр.”, описуючи умови проживання у таборі Гмінд, акцентує увагу на позитивному вирішенні австрійською владою як побутових, так і культурних потреб галицьких українців. І з цим важко не погодитись, враховуючи більш скрутне й небезпечне становище тих, хто залишився по той бік фронту у часи Галицької руїни. Але потрібно врахувати, що табір Гмінд з його 30–36-тисячним населенням змушував до співіснування людей різних національностей (табір ніколи не був зовсім українським), соціального складу, релігійних та політичних уподобань, вікового цензу, що так чи інакше призводило до різного роду протиріччів та конфліктів. Найбільше потерпали жінки, котрих примусово розлучали з родинами. У таборі від хвороб й недоїдання вони втрачали власних дітей, не могли претендувати на належні умови проживання чи праці. І саме жінки, котрі несли непосильну ношу фізичного та психологічного навантаження, стали організаторками духовного життя своїх земляків у таборах.

На жаль, авторка не оперує даними щодо кількісного, вікового, національного складу жінок у Гмінді. Але прізвиська тих, хто взяв на себе вирішення наболілих питань культурно-освітньої царини та повсякденного побуту, зазначені у складі “Жіночого Комітету” – товариства, що постало у березні 1916 р. у Гмінді. Очільницею “Жіночого Комітету” була Ольга Тишинська-Бачинська, чия плідна громадська праця гідна пам’яті нащадків [3, арк.2].

Інформаційні джерела подають її автобіографію дещо порізнено. Відомо, що Ольга Тишинська народилася 5 червня 1875 р. в с. Сучава на Буковині (за іншими даними в с. Бортники, повіт Бібрка в Галичині), у родині залізничного урядовця. Сім’я проживала якийсь час у Польщі, де дівчина закінчила Торговельну школу у Кракові. Після короткого перебування у Львові, у 1897 р.

їде у Стрий до іпотечного банку “Дністер”, а 1 червня 1898 р. дирекція “Каси Задаткової” пропонує їй роботу урядника. Одержавши посаду, Ольга запроваджує кредити на фінансування різного виду робіт, зокрема на будівництво “Народного дому” у Стрию. Окрім того, вона активна в роботі товариств: “Міщанська Бесіда”, “Рідна школа”, “Просвіта”, “Пласт”, “Сільський господар”, кооперативу “Труд”, музею “Верховина”, Церковного братства.

У лютому 1909 р. О. Тишинська виходить заміж за д-ра Ілярія Бачинського – адвоката, секретаря Наглядової Ради Стрийського “Маслосоюзу”, але громадській праці не полишає. Очоливши у 1912 р. в Стрию “Товариство руських женщин” (пізніше “Союз українок”), вона одночасно виконує роль скарбника організації. З її ініціативи товариство побудувало “Український захист”, чие приміщення стало притулком для десятків сиріт у часи Великої війни. Відомо також, що О. Бачинська організувала допомогу харчами й ліками Українським Січовим Стрільцям, котрі перебували в Стрию після заклику Головної Української Ради [4, с. 18]

1915 р. О. Бачинська разом з чоловіком потрапляють до табору Гмінд, а вже 8. 03. 1916 р. відбулися перші збори “Жіночого Комітету” з метою налагодження місцевих культурних та національних справ. За свідченнями В. Маковського, для цих цілей у таборі у серпні 1915 р. було утворено “Перманентний Комітет для національних справ”, куди увійшли кращі чоловічі сили Гмінду: Йосип Билинський, Володимир Кабаровський, Ілярій Бачинський, Дмитро Стельмах, Михайло Твердохліб. Проте, як пише очевидець: “Склесений штучно “комітет” не мав потрібної поваги серед загалу..., тому робота фактично не проводилась” [5, с. 2]. І не дивно, адже у таборі, як і в суспільстві загалом, спостерігався характерний для воєнного часу поділ, на “острів мужчин” і “острів жінок, дітей і старих”, де перші у певний спосіб боролися за свої ідеали, а другі намагалися вижити, нагодувати і виховати дітей, зберегти життя. Найсвідоміші з українок зайнялись визначенням національного та освітнього питання у межах “Жіночого Комітету”. До нього у березні 1916 р. увійшли: Катря Гриневичева, Іванна Вітошинська, Катерина Навроцька, Марія Назаруківна, Марія і Єлисавета Процівни, Стефанія Ціпановська, Євгенія Калитовська, Євдокія Стахова, Марія Домбровська та ін. Це були кращі представниці галицької інтелігенції, освічені патріотки, в подальшому активні громадські діячки краю та діаспори [3, арк. 2].

Перше, чим зайнявся “Жіночий Комітет”, було питання ліквідації неграмотних шляхом видання букваря, закупівлі шкільних підручників, періодичної преси. Близько 3000 букварів було замовлено у книгарні Т.Г. Шевченка для курсів альфаветів. Для покриття витрат було зібрано 2774 корон, які передали до адміністрації “Діла” з проханням про передачу необхідної літератури у Гмінд. Згодом жінки звертаються до редакцій періодичних видань “Свобода”, “Українське Слово”, “Вістник СВУ” та “Громадський Голос” про допомогу у надсиланні не менше 100 примірників журналів (кількість бараків у Гмінді) за зниженими цінами, залучаються підтримкою українських культурних сил у Відні. Також “Жіночий Комітет” замовляє 4000 примірників книжки “Що треба знати кожному українцеві” й відкриває курси для неграмотних. До їх безкоштовного проведення долучилися: Рузя Фасовська, Михалина Полотнюк, Текля Кондратишин, Ірина Олеськова, Стефанія Максимівна, Іванна Боровська [3, арк. 8].

Успіх жіноцтва у напрямку просвітництва забезпечувало гідне ставлення до усіх виселенців, незважаючи на їхні національні чи релігійні уподобання, виховання, освіти, соціальний статус. Так, з-поміж гміндівських виселенців більшу частину становили т. зв. “пруси” або сезонні робітники - контрактники, котрі в Німеччині виконували різноманітні рільничі роботи. Іншу верству становили колишні ополченці та інваліди (“суперарбітровані”, або “супровіти”). Вони перебували на лікуванні у шпиталях табору і користувались певними пільгами під час отриманні тієї чи іншої роботи. Близько 3 тисяч осіб табору становили т. зв. “підводи” або “форшпани” – старші, віком 60–80 років, господарі, котрих австрійське командування під час відступу армії насильно змушувало везти зброю, техніку або поранених за лінію фронту. Їх становище у таборі поряд з жінками і дітьми було найжалюгіднішим. Це були безпомічні, самотні старці, котрі нудьгували і тужили за родинами, завше мовчазні та зосереджені. Решта таборового населення становили бідні селяни з Покуття, Поділля, Буковини, Карпат. Залякані та неосвічені, цілими родинами вони легко піддавались ворожим впливам, зокрема ідеям москвофільства, що пропагувалось словенами, чорногорцями,

слов'янами Істрії, Далмації [6, с. 2]. Жінки, залучаючи земляків до освоєння грамоти, своєю самовідданою працею доводили, що лише освічені, національно свідомі люди із гуманістичним мисленням, високою моральністю, багатою духовністю та патріотичною громадянською позицією можуть сприяти прогресивному розвитку нації, її політичному визволенню.

Для піднесення національної свідомості виселенців Гмінду силами “Жіночого Комітету” було запроваджено читання викладів (рефератів) на різні теми: українська і всесвітня історія, українська література, природничі науки, державний устрій та право, виховання. Щоб долучити більше слухачів, було вирішено розгорнути рекламно-агітаційну кампанію: вивішувати у бараках таблиці з тематикою відчитів, зробити їх цікавими, змістовними, а головне – доступними для сприйняття неосвіченого люду. Особливою популярністю користувались у таборі реферати історичного профілю: “Кілька слів про гетьмана України П. Калнишевського”, “Весна народів у Австрії”, “Як борються УСС”, “Значіння сокільських організацій у нашому народі в порівнянні з іншими слов'янськими народами”, “Про долю наших братів під російською владою в Галичині”. Такого роду праця з боку жіноцтва, а ще: Василя Загаєвича, Зенона Ганкевича, Генрика Коваля й Василя Грицевича була скерована на виховання у виселенців рис громадянина-патріота, а саме: національної самоповаги, сміливості, гуманного ставлення до земляків, відповідальності за долю рідного краю [5, с. 2].

10 листопада 1916 р. з ініціативи “Жіночого Комітету” були скликані збори таборової інтелігенції, на яких д-р Лев Ганкевич висунув пропозицію щодо заснування у таборі читальні “Просвіта”. З часом, під таборову “Просвіту” було виділено приміщення кухні 15-го барака та засновано ще шість дочірніх філій. Кожна читальня мала свого голову й “прелеганта”, обов'язком останнього було дбати про черговість відчитів й рефератів. Контролював роботу Головний Виділ, до складу якого поряд з чоловічими представниками увійшли О. Бачинська та І. Олеськова. Як писав В. Маковський, саме з їх ініціативи “започатковано в таборі нову еру в організації культурно-освітньої праці” [7, с. 2].

Прикметно, що жінки прагнули розвивати національну свідомість земляцтва, відзначаючи й не занедбуючи цілої низки дат впродовж 1915–1918 рр. У такий спосіб Шевченківське свято 27 червня 1915 р. переросло у Гмінді в українську маніфестацію з жовто-блакитними стягами та народними піснями: “Заповіт”, “Ще не вмерла Україна”. Табір відвідали представники “Української Культурної Ради” та австрійські урядовці: начальник табору барон А. Чапка, д-р. О. Бухнер та ін. Жіночими силами табору для популяризації Шевченківського свята було виготовлено і продано жовто-блакитні стрічки на суму 1.040 корон, що пішли згодом на потреби жителів табору.

Крім того, патріотичні настрої у таборі закріпили свята на честь Горлицької перемоги у травні 1915 р., здобуття Львова та Перемишля у червні 1915 р., у серпні – Брест-Литовська. 8 грудня 1915 р. організовано серед виселенців табору цілу низку відчитів та проведено концерт на честь дня “Просвіти”, 16 травня 1916 р. з Богослужінням та походом вулицями табору у Гмінді відмітили свято скасування панщини в Австро-Угорщині. Учасниці “Жіночого Комітету” ініціювали відправлення поминальних телеграм у день смерті І.Я. Франка 31 травня 1916 р. та заснували стипендіальний фонд на видання й популяризацію творів Каменяра [3, арк. 5, 7, 12].

Навесні 1916 р. жіноцтво табору ініціювало постановку драматичних вистав “Верховинці” та “Наталка Полтавка”, що отримали схвальні відгуки від офіційних гостей та д-ра О. Бухнера. Дохід від презентації становив 328 корон [3, арк. 8, 14]. Цікаво, що гроші, які виручались від такого роду свят, постановок чи інших імпрез, направлялись у спеціальний фонд для дітей-сиріт, що діяв у таборі.

Поряд із прищепленням пошани до національної історичної пам'яті, організацією вивчення української історії та культури, заохоченням громадської активності жінки не занедбували й духовні цінності. За їх сприяння, щороку 13 грудня відбувалося Поминальне богослужіння за Андрея Шептицького, котрий 1 вересня 1917 р. у супроводі луцького єпископа д-ра Й. Боцяна відвідав своїх земляків у Гмінді. Вдячне жіноцтво на чолі з О. Бачинською власними силами організувало для Митрополита святкову вечерю, куди були запрошені представники таборової управи [8, с. 2].

Архівні дані засвідчують, що учасниці “Жіночого Комітету” на чолі з О. Бачинською, ініціювали у таборі Гмінд 25 березня 1916 р. відхід перших 137 добровольців до лав УСС

(впродовж року з табору було відправлено 260 жовнів). Молодих юнаків проводжали усім людом аж до залізничного двірця. Згодом стрілецькі маніфестації й свята, поминальні богослужіння за полеглих правились щороку у Гміндівській церкві у Великодні понеділки, що сприймалося захоплено, з глибоко релігійною пошаною таборовим загалом. Крім того, “Жіночий Комітет” надіслав у Віденський військовий шпиталь на Лянггасе на лікування ранених українських жовнів 225 крон, що були виручені з розпродажу листівок О. Кульчицької між населенням табору [9, с. 2].

За час існування Комітету жінками було піднято питання “справи самаритянської допомоги”, метою якої була опіка над інвалідами та хворими Гмінду. Немічними українськими виселенцями в шпиталях опікувалися медсестри-німки, з якими не всі могли порозумітися. Для позитивного вирішення справи був залучений д-р І. Ціпановський – шеф санітарного відділу табору. Він підтримав створення гуртка “Самаритянська поміч”, що вів роз’яснювальну роботу серед баракового населення щодо необхідності гігієни і здоров’я. Курси відбувалися щодня у 8–9 год в бараках № 108 і № 125 – у вільний від науки і вечері час. Лекції з гігієни проводили членкині Комітету: Процівна, Ліщеловська, Вознякевичівна, Олеськова, Кондратишин, Цимбалюківна [3, арк. 44]. Отже, “Жіночий Комітет” залучив до праці молодих дівчат для допомоги старшим людям, дітям-сиротам, усім немічним у шпиталях Гмінду. Самаритянська праця органічно поєдналась з просвітянською роботою: немічних ознайолювали з останніми надходженнями “Просвіти”, на прохання недужих писали листи додому, опікувались дітьми, чиї батьки були на роботах у німецьких фермерів.

Також само жіноцтво зніціювало створення у таборі дитячих захистів (дитсадків), що значно полегшило становище малих сиріт Гмінду. Діти у захистах мали охайні однострої, необхідне наукове приладдя, добрий харч. Одні з них ходили до таборової школи, інші на спеціальні гімназійні курси, що діяли поза табором.

Говорячи про діяльність “Жіночого Комітету” у Гмінді, не можна не сказати про справи шкільні, адже більшість представниць працювала в учительському складі табору: К. Гриневичева, М. Назаруківна, Є. Процівна, М. Процівна, М. Домбровська і за рахунок їх жертвовної праці школа стала тією оазою, “в якій учили вірити у краще майбутнє” [10, с. 2]. За почином “Жіночого Комітету” українська громада Гмінду збирала у шкільний фонд 2.589 корон, які пішли на закупівлю та друк “Букваря” й на допомогу кращим учням [3, арк. 44]. Школа була організована як 5-класна і містила 17 дівочих і 17 хлопчачих класів, загалом нараховуючи близько 1.700 дітей. Школярі, окрім обов’язкових предметів, що входили до міністерської програми навчання, плекали гру й забаву, займались руханкою, здійсненням прогулянок, організацією дитячих концертів і забав, навчались співу й ручним роботам. Для цього при школі велися практичні заняття з ремесел і пекарства, шлюсарства, столярства, кравецтва, ковальства [11, арк. 8–10].

Ольга Бачинська, Августина Кабаровська, Євгенія Бобовська у таборі започаткували курси вишивання, які відвідували близько сотні дівчат. Ручні роботи і вишиванки гміндівських українок здобули славу й повагу з боку австрійських урядовців та членів цісарського дому під час виставки “Опіка над біженцями”, що відбулась у Відні 1916 р. Матеріали, присвячені українським виселенцям, були представлені в окремому виставковому залі й захопили австрійську княгиню Ізабеллу, а згодом усю вищу верству віденського жіночого світу [12, арк. 8–10]. На особливу увагу заслуговує великих розмірів gobelen, вишитий школярками Гмінду для австрійського цісаря, який зображав австрійського державного орла та українського лева, що спинався на скелю. Gobelen був вручений 22 липня 1916 р. імператору Францу-Йосипу українською делегацією у складі д-ра О. Колесси та д-ра Й. Жука. Винагорода у 1000 корон від імператора, що надійшла 18 серпня, була розділена між дівчатами-рукодільницями, решту було призначено для премій найстараннішим учням гміндівської школи.

Практика вишивання засвідчила не тільки матеріальну, але й психологічну перевагу для дівчат та жінок, котрі часто піддавались у таборі депресіям і психічній втомі. Ольга та Ілярія Бачинські задіяли близько 300 жінок у бараках, котрі за платню створювали оригінальні узорі своєї місцевості. У міжвоєнний період близько 1000 вишиванок з табору Гмінд були виставлені у Відні та в Стрию на сільськогосподарських виставках. З 1926 р. взірцями гміндівських узорів користувався

кооператив “Народне мистецтво” у Львові, що створював сорочки-вишиванки. Згодом Ольга Бачинська подарувала це унікальне надбання Національному музею у Львові.

Окрім учасниць “Жіночого Комітету”, особливий слід у Гмінді залишила Катря Гриневичева, котрій довелось поряд з громадською й учительською працею творити свої неперевершені прозові твори. У Гмінді К. Гриневичева в числі найавторитетніших учителів школи часто проводила відчити літературного та історичного характеру серед баракового населення, з яким переживала воєнне лихоліття, співчувала вигнанцям [13, арк. 34]. Пережите й вистраждане вилось на папір у збірці “Непоборні”, що охоплює 23 оповідання й новели, присвячені героїзмові і посвяті української жінки у часи війни. Прочитавши їх, професор Б. Лепкий, який сам деякий час перебував у Гмінді, напише до письменниці: “За ті ваші оповідання, коли б ми були державним народом, Вам Пані, належала би нагорода Нобля в ділянці літератури” [14, с. 36].

Про пережите у Гмінді писала й інша учителька – Марія Ленерт-Домбровська, більше відома як дитяча поетеса Марійка Підгірянка. Воєнні дії 1916 р. змусили молоду жінку з чотирма малими дітьми опинитись у таборі. Згодом вона отримала посаду учительки в селі Вайперн, де перебували на роботі по фільварках українські виселенці, а їхні діти пропадали без науки. Відшукати житло жінці вдалося у с. Кірхберг. Звідси молода учителька щоранку добиралась пішки 9 км до місця праці, назад повертаючись залізницею. Її точність, обов’язковість і посвята для школи були справжнім героїзмом. Поетеса вклдала в школу не лише свої моральні й фізичні сили, а й матеріальні засоби: купувала зшитки зошитів для учнів, обладнала клас дошкою, столом та лавками. Місцевий парох Вайперна неодноразово писав до Української шкільної ради про гідну подиву й визнання працю скромної учительки. Марійка Підгірянка у Гмінді доклалася до написання дитячої читанки, що вийшла у Коломиї за сприяння Богдана Заклинського. Вона також написала поему “Мати-страдниця”, що була надрукована у 1922 р. у Філадельфії. Сила поеми у простому звучанні монологу матері, котра роздумує, згадує про пережите у бараках Гмінду: голод, страждання, кончину дітей [15, с. 122].

В пам’ять про усіх загиблих “Жіночий Комітет” 25 березня 1918 р. прийняв рішення щодо будівництва Каплиці й пам’ятника на кладовищі табору. З цією метою жінки склали відозву у часописах “Діло”, “Українське Слово”, “Свобода”, “Будуччина”, “Буковина”, “Вістник” та зібрали суму у 1.342 крони. Та завершити розпочату справу не вдалося у зв’язку з ліквідацією табору. У червні 1918 р. учасниці Комітету виїжджають на Батьківщину, а гроші передають на гранд для сиріт та учителів школи Гмінду [3, арк. 73].

Численні результати праці “Жіночого Комітету” у т. Гмінд свідчать про широке поле діяльності, розвинене жіноцтвом впродовж 1916–1918 рр. Воно торкнулось усіх верств табору: полонених та виселенців і було скероване на національно-духовний розвиток кожного українця. Це стало ідейним пріоритетом культурно-просвітницької праці жінок, котрі розуміли, що в умовах бездержавності, асиміляції, духовно-національного поневолення, потрібно плекати особистостей, здатних змінити життя рідного народу на краще. Жінки-просвітительки табору Гмінд, прагнучи допомогти дітям, родинам земляків здобути кращу долю, обрали національну просвіту, релігію, історичні традиції як реальний шлях для досягнення цієї мети.

1. Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 рр.)*. / Д. Дорошенко. – К: Темпора, 2007. – 630 с. 2. Попик С. *Українці в Австрії* / С. Попик // *Українські воєнні біженці та переселенці*. – Київ – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 236 с.; також Д-р Е.О-ич. / *Українські виселенці у Вольсбергу і Гмінді* // Д-р Е. О-ич. / *Ілюстрований народний календар товариства “Просвіта” з термінарком на переступний 1916 р.* – Річник XXXIX. – Львів, 1916 р. – С. 177–178. 3. ЦДІАУЛ. – Ф.354. – Оп.1.– Спр. 55.– *Протоколи загальних зборів “Жіночого Комітету” 1916–1918 рр.* – 74 арк. 4. Сказик-Янківська К. *Ольга Бачинська – у 45-ту річницю смерті* / К. Сказик-Янківська/ *Жіночий світ* //1997. – Ч. 9–10, – С. 18–19. 5. Маковський В. *Табір українських збігців і виселенців у часі Першої світової війни* / В. Маковський. // *Діло*. – 22, 24 серпня, 1935. – С. 2. 6. Маковський В. *Табір українських збігців і виселенців у часі Першої світової війни* / В. Маковський // *Діло*. – 7 липня 1935. – С.2 7. Маковський В. *Табір українських збігців і виселенців у часі Першої*

світової війни / В. Маковський // Діло. – 31 серпня / 1935. – С. 2. 8. Маковський В. Табор українських збігців і виселенців у часі Першої світової війни / В. Маковський // Діло. – 23 липня 1935. – С. 2. 9. Маковський В. Табор українських збігців і виселенців у часі Першої світової війни / В. Маковський // Діло. – 5–9 листопада, 1935. – С. 2. 10. Маковський В. Табор українських збігців і виселенців у часі Першої світової війни / В. Маковський // Діло. – 17 серпня, 1935. – С. 2. 11. 192. Відділ рукописів та україніки ЛННБ. – Ф. 9 (о/н). – Оп. 1. – Спр. 4365: матер. про діяльність українських освітніх організацій в час I світової війни. 1914–1916 рр. – 11 арк. 12. Ф.9 192. Відділ рукописів та україніки ЛННБ. – Ф. 9 (о/н). – Оп. 1. – Спр. 4335. – Друкований проспект виставки “Опіка над біженцями” (1914–1918 рр.). – 4 арк. (нім. мова). 13. ЦДІАУЛ. – Ф. 327. – Оп. 1. – Спр. 41. – Статті, оповідання, повідомлення Гриневицевої К. на культурно-освітні, побутові та ін. теми. 1927–1928 р. – 75 арк. 14. Гриневиц Я. Катря Гриневицева. Біографічний нарис / Гриневиц Я. – Торонто, 1968. – 95 с. 15. Стельмахович О. Народна вчителька і поетеса (до 100-річчя від дня народження М.П.) / О. Стельмахович // Жовтень. – 1981. – №3. – С. 121–123.

УДК 940.70 (477.83/86)

О. Хімяк

Національний університет “Львівська політехніка”

РОЛЬ ПРЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (1914–1919 рр.)

© Хімяк О., 2013

У контексті суспільно-політичного життя в Галичині аналізується діяльність української преси в роки Першої світової війни, роль періодичних видань у проголошенні ЗУНР та будівництві молодої держави.

The activities of the Ukrainian press during the World War I, the role of periodicals in declaring ZUNR and the formation of the young state are analyzed in the context of social and political life in Galicia

Актуальність дослідження. Важливим чинником суспільно-політичного життя української громадськості Галичини у процесі її національного пробудження та боротьби за державну незалежність і соборність України була преса. У процесі національного самоутвердження українців-галичан значення преси підсилювала та обставина, що вони були частиною народу бездержавного, політично поневоленого і тому часописи ставали чи не єдиним чинником не тільки національного самоусвідомлення, але й самоорганізації народу, потужним засобом впливу на різні його прошарки. Погляд на пресу як на чинник національно-визвольного руху визначає актуальність теми дослідження.

Об’єктом дослідження є українські друковані загальнополітичні, партійні та військові періодичні видання в Галичині у 1848–1919 рр.

Предмет дослідження – преса як громадсько-політичний вияв національного розвитку українців краю та важливий чинник визвольного руху та державотворчого процесу, її тематичний спектр, умови зародження та особливості функціонування, місце у суспільно-політичному житті українського народу загалом і Галичини зокрема.

Мета роботи – дослідити роль загальнополітичної преси та преси українських політичних партій і організацій у національно-визвольному русі Галичини другої половини XIX – початку XX ст.;